

Totuuden tavoittelusta

Pragmatistisen filosofian käsitys tiedosta ja totuudesta on puhuttanut filosofeja ja lähialojen edustajia vuosikymmenestä toiseen. Tämän lehden numerossa 3/2019 Sami Pihlström teki monia hyödyllisiä täsmennyksiä näihin ongelmiin. Koska hän kutsuu näkökulmaansa metafilosofiseksi, on kuitenkin aihetta mainita, ettei hän ottanut esille pragmatismien perustavinta metafilosofista oletusta, sen oletusta *prosessiontologiasta*.

Pihlströmin pragmatistitutkimukset ovat käsitelleet eniten suuntauksen toista perustajaklassikkoa, William Jamesia. Jamesinkin metafysiinen pääteos, *A Pluralistic Universe* (1909), edustaa kiistattua prosessiajattelua, mutta varovaisemmin kuin suuntauksen muiden klassikoiden, Charles Peircen, John Deweyn ja George H. Meadin, ajattelu, eikä tämä kanta tule yhtä selvästi esille Jamesin muussa tuotannossa. Prosessiontologiaa voi silti pitää määrittävänä piirteenä klassisessa pragmatismissa, ja edellä mainitut filosofit ovat omaksuneet sen evoluutioteorian pohjalta tekemiensä jhotopäätösten kautta. Kun Peirce piti ampliatiivisten, eli tietoa etsivien ja kartuttavien, päättelymuotojen tutkimusta logiikan päätehtävänä, hän perusteli tätä sillä, että tämä antaa mahdollisuuden jossain määrin varautua maailman odottamattomiin muutoksiin (esim. Peirce CP 2.173). Kun Dewey (1925) kutsui maailmaa ihmisen kannalta vaaralliseksi ja pelottavaksi, hän tarkoitti, että sen epäsäännöllinen prosessiluonne saa sen näyttämään tällaiselta. Pragmatismien klassikoista vähiten tunnettu Mead meni prosessiontologisissa oletuksissaan heistä kaikista kenties pisimmälle (ks. Mead 1932; 1938).

Sana ”toiminta” mainitaan melkein aina pragmatismista puhuttaessa, mutta sitä ei useinkaan mainita sen pragmatistisessa merkityksessä. Prosessiontologian olettavalle pragmatismille toiminta ei ole pelkkä empiirinen ilmiö, joka voi tapahtua tai olla tapahtumatta ja tapahtuessaan kaipaa jotain selitystä. Pragmatismi tarkoittaa toiminnalla erottamatonta suhdetta toimivan olion (filosofiasa tietenkin useimmin: ihmisen) ja sitä ympäröivän aineellisen todellisuuden välillä – ihminen tosin pyrkii kohtaamaan todellisuuden mieluiten symbolien kautta. Tässä toimintasuhteessa aloite on toisinaan toimijalla, toisinaan taas todellisuudella. Tästä seuraa pragmatistiseen ajatteluun erottamattomasti si-

sältyvä *fallibilismin* periaate, jonka tämä filosofia käsittää kattavammin kuin muut suuntaukset (esim. Karl Popper). Fallibilismi koskee yhtä aikaa ja yhtä paljon sekä käsitystä toiminnasta että käsitystä tiedosta. Toiminta voi epäonnistua, ja tietona pidetyt uskomukset osoittautuvat aina joskus erehdyksiksi. Kumpikin prosessi, sekä konkreettinen toiminta että tiedostaminen, on kuitenkin ajan myötä kehittynyt jossain määrin itseään korjaavaksi.

Filosofiaa askarruttavaan kysymykseen objektiivisesta totuudesta tarjoaa valaisua pragmatismien pohjalta esimerkki, jota Aki-Petteri Lehtinen (2019) on tässä lehdessä äskettäin käyttänyt. On sanottu (Ward 2010; lainannut Lehtinen 2019, 19), että objektiivisuuden vaatimus tieteellisessä tutkimuksessa ja viestinnässä, ”on liian vaativa [koska] emme pääse irti inhimillisistä ja sosiaalisista rajoituksistamme, joten objektiivisuus jää ikuisesti saavuttamattomaksi”. Siinäkin utoopissa tapauksessa, että pääsisimme irti rajoituksistamme, täydellinen objektiivisuus ei silti olisi saavutettavissa, koska epäsäännöllisesti muuttuva maailma saattaa koska tahansa romuttaa teorian ja uskomuksemme. Juuri siksi, sanoisin, objektiivisuutta on tavoiteltava, koska siihen pyrkiminen varmasti vie meitä lähemmäs sitä. Pyrkimättä jättäminen taas ei vain jätä tutkimusta jauhamaan tyhjää, vaan vie niitä taaksepäin.

Kirjallisuutta

- Dewey, John (1981 [1925, 1929]). *Experience and Nature*. Laitoksessa *John Dewey: The Late Works*. Päätoimittaja Jo Ann Boydston. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- James, William (1977 [1909]). *A Pluralistic Universe*. Laitoksessa *The Works of William James*. Cambridge, MA & London, England: Harvard University Press.
- Lehtinen, Aki-Petteri (2019). Sisältöä totuudenmukaisuudelle. *Tieteessä tapahtuu* 2/2019: 17–22.
- Mead, G. H. (1932). *The Philosophy of the Present*. Toimittanut ja johdannolla varustanut A. E. Murphy. La Salle, IL: Open Court. (Uusintapainos, Chicago & London: University of Chicago Press, 1980.)
- Mead, G. H. (1938). *The Philosophy of the Act*. Toimittaneet ja johdannolla varustaneet C. W. Morris ym. Chicago: University of Chicago Press.
- Peirce, C. S. (1931–58). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. 8 osaa, toimittaneet C. Hartshorne, P. Weiss ja A. W. Burks. Cambridge, MA: Harvard University Press. (Viittaamistapa tähän laitokseen tunnuksella CP sekä osa- ja pykälänumeron, ei sivunumeron mukaan.)
- Pihlström, Sami (2019). Totuus, pragmatismi ja rohkeus uskoa. *Tieteessä tapahtuu* 3/2019: 11–18.
- Ward, Stephen (2010). *Global Journalism Ethics*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

ERKKI KILPINEN

Kirjoittaja on dosentti Helsingin yliopistossa.